

GEO PARKY NA SLOVENSKU III.

Fotopanoráma východnej až severo-východnej časti Štiavnických vrchov zo Sitna (1 009 m n. m.). Zdroj: SAŽP

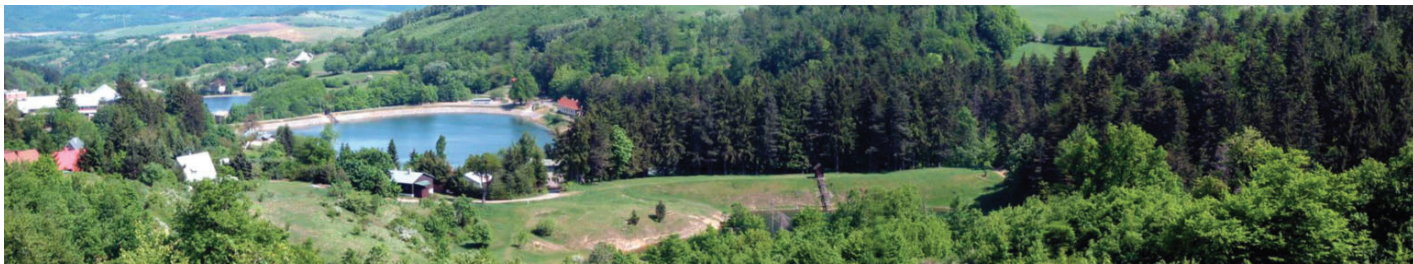
BANSKOŠTIAVNICKÝ GEOPARK

Patrik Pachinger

Počiatky jeho zriaďovania siahajú do rokov 1998 – 2000, keď v Štátnom geologickom ústave Dionýza Štúra v Bratislave (ŠGÚDŠ) vznikali prvé projektové zámery na prezentáciu významných montanistických a geologických fenoménov nachádzajúcich sa na území Slovenska. Región Štiavnických vrchov bol z tohto pohľadu jedinečnou oblasťou pre prípravu prvého slovenského geoparku.

Štiavnické vrchy sú súčasťou vulkanických pohorí neogénneho andezitového vulkanizmu v oblasti stredného Slovenska. Vulkanické pohoria predstavujú denudačné zvyšky andezitových stratovulkánov, ktorých vývoj sa uskutočnil počas mladšieho neogénu v období bádenu až sarmatu. Jedným z najväčších a plošne najrozsiahlejších bol Štiavnický stratovulkán, ktorého zvyšky tvoria oblasť Štiavnických vrchov a Pohronského Inovca s celkovou plochou viac ako 2 200 km². V smere na SZ zasahujú do východnej a južnej časti pohoria Vtáčnik a v smere na SV do južných okrajov Kremnických vrchov. Južným smerom pokračujú produkty tohto stratovulkánu, uložené v morskom prostredí, do oblasti Krupinskej vrchoviny a Ipel'skej pahorkatiny (južne od Šiah).

Štiavnický stratovulkán sa vyznačuje tiež komplikovanou stavbou zahŕňajúcou horniny pestrého zloženia od bazaltov, bazaltoandezitov, andezitov až po horniny ryolitového zloženia. Uskutočnil sa v ňom vývoj subvulkanických intruzívnych komplexov so vznikom kaldery o priemere 18 x 22 km, v ktorej sa v záverečnom období sformovala výzdvihom rozsiahleho bloku hrast'ová štruktúra – hodruško-štiavnická hrast' s bohatým drahokovovým a polymetalickým zrudnením hodruško-štiavnického rudného revíru. Toto drahokovové zrudnenie podmienilo založenie a rozkvet mesta Banská Štiavnica a jeho okolia už v období ranného stredoveku. Banská Štiavnica sa po založení Banskej akadémie (r. 1764) stala centrom geologických a montanistických výskumov s mimoriadnym prínosom pre pokrok vedeckého bádania v minulom období.

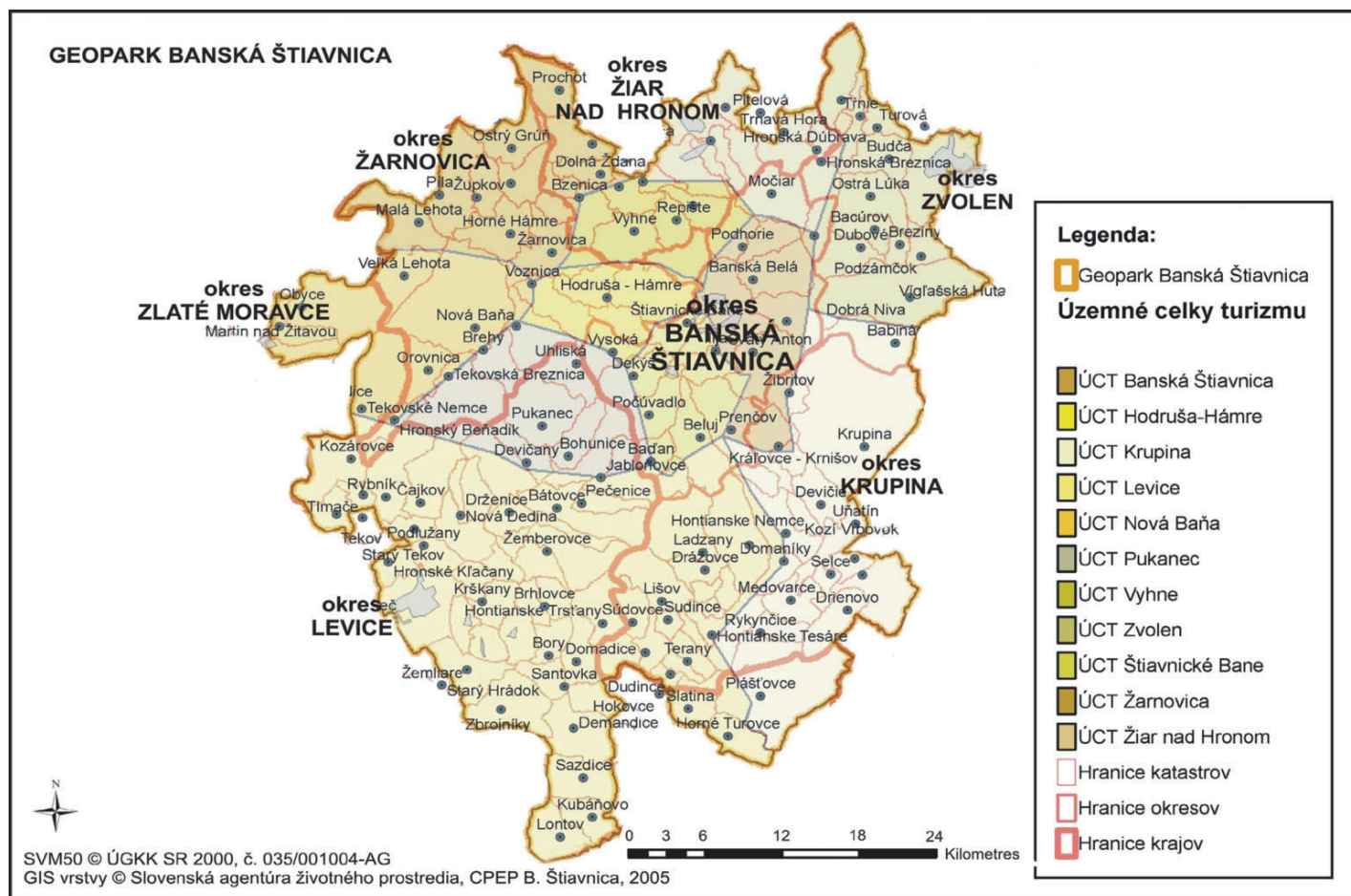
Fotopanoráma piargských tajchy z výhľadky Bakomi na trase Piargského vodohospodárskeho chodníka (762 m n. m.). Zdroj: SAŽP

Snaha o prezentáciu týchto výnimočných geologických a montanistických hodnôt štiavnického regiónu sa stala motívom spracovania zámerov geologických úloh č. 04 00 Zriadenie Banskóštiavnického geoparku a č. 09 00 Zriadenie náučného geologického chodníka a náučnej geologickej expozície, ktorých výstupy predstavovali základ prípravnej fázy budovania geoparku, viažuceho sa k produktom Štiavnického stratovulkánu na ploche 2 200 km², presahujúceho rozlohu CHKO Štiavnické vrchy.

Výhľadka z Predných Rosniarkov (914 m n. m.) s informačnými tabuľami Náučno geologického chodníka, kužeľmi vzoriek geologickej stavby Štiavnického stratovulkánu, fotopanoramou jeho kaldery a mesta Banská Štiavnica. Foto: Erik Sombathy

Celkovým cieľom zriadenia geoparku bolo zabezpečiť harmonický, vyvážený a trvalo udržateľný rozvoj územia regiónu Banská Štiavnica, ktorý využitím hospodárskeho, demografického a prírodného potenciálu kraja zabezpečí ekonomický rast, zvýšenie zamestnanosti a skvalitnenie krajiny. Obe úlohy sa realizovali v rokoch 2000 – 2005, ich vykonávateľom sa stal ŠGÚDŠ a spoluriešiteľskými organizáciami boli Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP), Slovenské banské múzeum (SBM), Štátna ochrana prírody SR (ŠOP SR) a Katedra UNESCO pre ekologické vedomie a trvalo udržateľný rozvoj Fakulty ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity Zvolen. Vzhľadom na príliš veľkú plošnú rozsiahlosť geoparku bolo územie rozčlenené na viacero menších územných útvarov, tzv. územných celkov turizmu (ÚCT), viazaných na strediskové mestá a obce Banská Štiavnica, Štiavnické Bane, Hodruša-Hámre, Vyhne, Pukanec, Nová Baňa, Žarnovica, Žiar nad Hronom, Zvolen, Krupina a Levice.

Mapa územia pôvodného zámeru zriadenia Banskštiavnického geoparku. Zdroj: SAŽP

V geologických úlohách išlo o analýzu prírodných a kultúrno-historických predpokladov rozvoja cestovného ruchu so zameraním sa na spracovanie a prezentovanie relevantných údajov o viac ako 1 200 rozličných objektoch geológie, montanistiky a ekológie.

Zľava: Kamenné more vo Vyhniach, tajch Ottergrund pod Paradojsom. Zdroj: SAŽP

Výstupmi boli predovšetkým presne definované náučno-turistické trasy v ÚCT Štiavnické Bane a ÚCT Banská Štiavnica, pre ktoré bolo formou posterov spracovaných 264 náučno-informačných zastávok na 26 náučno-turistických trasách. V oboch ÚCT bol spracovaný opis všetkých objektov a trás chodníkov v podobe originálov sprievodcov, vrátane sprievodcovských máp. Bola zostavená Náučná turisticko-geologická mapa celého územia geoparku v M = 1:50 000 a pre jeho centrálnu časť v M = 1:25 000. Mapa obsahuje okrem spomenutých 26 trás aj ďalších 77 navrhovaných a odporúčaných trás v ostatných ÚCT s ich stručným opisom, ktoré ponúknu svojim návštevníkom okrem množstva informácií aj nezabudnuteľné chvíle strávené v lone štiavnickej prírody. Mapa je ilustrovaná zaujímavými grafikami vo vzťahu k objektom geoparku. Je potrebné spomenúť aj databázové, pasportové a opisné spracovanie ďalších viac ako 950 objektov navrhovaných k prezentácii v ostatných ÚCT.

Už v roku 2001, ešte počas geologických úloh, sa uvažovalo aj o praktickej realizácii ich čiastkových výstupov s cieľom vybudovať fyzické prvky navrhovanej objektovej sústavy geoparku priamo v krajine, tvorenej napr. náučnými lokalitami, náučno-turistickými trasami, expozíciami, centrami, areálmi a pod. V rámci tejto realizačnej fázy boli do roku 2007 vybudované dve špecializované expozície (Náučný geologický chodník Paradajs s nástupom v sedle Červená studňa a Náučná geologická expozícia v priestore Banského múzea v prírode), tri náučno-turistické trasy v okolí obce Štiavnické Bane zamerané na baníctvo, banský vodohospodársky systém a ekológiu vodných nádrží (tajchov), dve informačné centrá (v budovách Berggerichtu v centre mesta Banská Štiavnica a OÚ Štiavnické Bane), rekonštruovaný portál Bieber dedičnej štôľne a sprístupnená dedičná štôľňa Glanzenberg v Banskej Štiavnici a Informačné stredisko ochrany prírody v rozhl'adni na Sitne.

Zľava: Náučná geologická expozícia, Piargsky vodohospodársky chodník, Glanzenberg dedičná štôľňa. Zdroj: SAŽP

Neopomenuteľné je aj vybudovanie ďalších prvkov po roku 2007 až do súčasnosti, akými sú napr. náučno-turistické trasy s geologickým zameraním (Žibritovský chodník s nástupom v obci Žibritov a Farárova hôrka - Richňava s nástupom v miestnej časti Horná Roveň), Geobádateľňa v priestoroch mineralogickej expozície SBM, GeoClub v krištáľovom kameňolome na Šobove, montanistická expozícia Bane Starovšechsvätých v obci Hodruša-Hámre, múzeum Maximiliána Hella v priestoroch protitureckého opevnenia (bašty) v obci Štiavnické Bane s interaktívnymi prvkami prezentujúcimi Štiavnický stratovulkán, rekonštruovaný portál Belianskej dedičnej štôľne a lesný park Belian v obci Banská Belá, alebo prírodovedno-historický náučný chodník Zvonička s rozhl'adňou Háj a Banský náučný chodník v meste Nová Baňa atď'.

Zľava: Baňa Starovšechsvätých v Hodruši-Hámroch, bašta v Štiavnických Baniach. Zdroj: SAŽP

Okrem fyzicky vybudovaných prvkov priamo v teréne, prezentujúcich prírodné a kultúrno-historické hodnoty, sú v rámci geoparku každoročne realizované viaceré environmentálno-edukačné aktivity, metodické dni pre pedagógov, prednášky a prezentácie počas rôznych podujatí (Týždeň európskych geoparkov, My sa nevieme s'ťažovať nahlas, Ekotopfilm - Envirofilm, Deň Zeme, Deň životného prostredia, Salamander, atď.), ktorých realizátormi sú rôzne subjekty (samospráva, štátne inštitúcie, záujmové združenia).

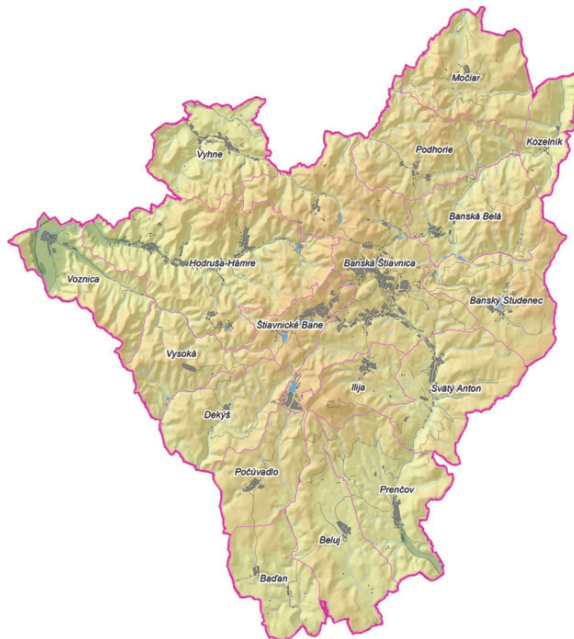

Zľava: Týždeň európskych geoparkov, Ekotopfilm - Envirofilm, Deň Zeme. Zdroj: SAŽP

V súvislosti s realizačnou fázou bolo nutné riešiť aj otázky manažmentu a koordinácie geoparku, ako aj spravovania jeho jednotlivých vybudovaných prvkov. Na podnet ministra životného prostredia SR sa v období rokov 2003 až 2007 stala celkovým koordinátorom prác SAŽP, pri ktorej bola založená stála pracovno-koordináčná skupina pre koordináciu zámeru. Členmi tejto skupiny boli zástupcovia rezortných inštitúcií Ministerstva životného prostredia SR (SAŽP, ŠGÚDŠ, SBM, ŠOP SR), zástupcovia samosprávy mesta Banská Štiavnica, Slovenskej banskej, spol. s r. o. a Banskostiavnicko-hodrušského banického spolku. V priebehu tohto obdobia boli SAŽP spracované viaceré koncepčné materiály (napr. Koncepcia rozvoja geoparku pre roky 2002 – 2009, Logická rámcová matica geoparku, Marketingová stratégia a design manuál), odborné štúdie a dokumenty (napr. projektové dokumentácie prvkov geoparku, štúdie historických vodohospodárskych systémov v oblasti Štiavnických Baní, Hodruše-Hámrov a Banskej Štiavnic, podklady pre Manažment plán lokality UNESCO, Geotopy Banskostiavnického geoparku, atď.). Navrhnutých bolo niekoľko modelov inštitucionalizácie geoparku, z ktorých v roku 2007 vzišiel ako najvhodnejší model riadenia a koordinácie zámeru geoparku prostredníctvom Regiónu Sitno - Regionálneho združenia pre rozvoj Banskej Štiavnic

a okolia, ktoré združuje samosprávy 21 obcí, mesto Banská Štiavnica, inštitúcie štátnej a verejnej správy, múzeá a podnikateľov z regiónu. Túto funkciu Región Sítu zastáva a intenzívne spolupracuje so SAŽP podnes. Rovnako bola doriešená otázka správy vybudovaných prvkov geoparku, ktorá prešla do kompetencie SBM, ŠOP SR a samosprávy obce Štiavnické Bane.

V roku 2015 bola koordinátorom geoparku upravená jeho pôvodná hranica s výmerou 2 200 km² na 807,60 km² (jadrové územie 206,32 km² a ochranné územie 601,28 km²), čím je v súčasnosti toto územie primárne situované len na okresy Banská Štiavnica (mesto Banská Štiavnica a obce: Banská Belá, Banský Studenec, Baďan, Beluž, Dekýš, Ilija, Kozelník, Močiar, Počúvadlo, Podhorie, Prenčov, Svätý Anton, Štiavnické Bane a Vysoká), Žarnovica (obec Hodruša - Hámre a Voznica) a Žiar nad Hronom (obec Vyhne).

Mapa územia Banskštiavnického geoparku. Zdroj: SAŽP

Celkovo je na danej ploche 156 lokalít: geologická (1), geologická a montanistická (8), geologická a prírodná (2), geologická, prírodná a archeologická (1), prírodná (8), montanistická (83), montanistická a oddychová (17), montanistická a archeologická (1), kultúrno-historická a archeologická (1) a kultúrno-historická (34).

Letecký pohľad na Banskú Štiavnicu. Zdroj: SAŽP

Banskštiavnický geopark možno hodnotiť ako významnú rozvojovú aktivitu národného významu, ktorá prezentuje prírodné a kultúrno-historické dedičstvo územia s medzinárodným významom. Vybudovanou objektovou sústavou geoparku sa vytvárajú materiálno-technické predpoklady pre širokospektrálne zamerané edukačno-výchovné aktivity, ako aj rozvoj cestovného ruchu v regióne, čím sa zvyšuje jeho spoločensky upotrebitelná kultúrno-historická hodnota. Zároveň sa dá konštatovať, že je to jeden z mála zámerov, ktorý primeraným spôsobom prezentuje objekty zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva „Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia“, čím prispieva k plneniu záväzkov Slovenskej republiky.

Aj pre tieto skutočnosti bol Banskštiavnický geopark v roku 2016 zaradený do Sieť geoparkov SR s udeleným titulom „Geopark SR“.

INFORMÁCIE:

Informačné centrum a sprievodcovské služby, Námestie sv. Trojice 6, 969 24 Banská Štiavnica
tel.: +421 45 694 96 53, otváracie hodiny: t.č. mimo hlavnej sezóny október-apríl denne 8.00-17.00, e-mail: ic@banskastiavnica.sk

Informačné centrum Štiavnické Bane, Štiavnické Bane č.1, 969 81 Štiavnické Bane
tel. : +421 45 692 91 17, fax: +421 45 692 92 62, otváracie hodiny: celoročne Po-Pi (prac. dni) 7.00-15.00, e-mail: obec@stianickebane.com